

II. SOCIALINIS UGDYMAS

UNIVERSITETINIO UGDYMO PAGRINDAI: PROFESINIŲ SAMBŪRIŲ VERTYBĖS

Doc. dr. Linutė Kraujutaitytė

Lietuvos teisės universitetas, Socialinio darbo fakultetas, Socialinės politikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 74
Elektroninis paštas sdk@ltu.lt

Pateikta 2002 m. birželio 26 d.

Parengta spausdinti 2002 m. spalio 16 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto dekanė docentė dr. Leta Dromantienė ir šio fakulteto Socialinės politikos katedros profesorius habil. dr. Rimantas Tidikis

Santrauka

Straipsnyje, remiantis Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymu, atskleidžiama šiuolaikinei Lietuvos akademinėi bendruomenei nepalanki teisinė padėtis, rodanti, jog akademinės bendruomenės galimybės nulemti atvirų diskusijų su plačiąja visuomene, o tiksliau – su jai atstovaujančia valstybe, rezultatus, sietinus su universitetinio ugdymo pagrindais, yra mažesnės nei visuomenės. Straipsnyje siekiama pagrįsti nešališkus atvirųjų diskusijų, o kartu ir universitetinio ugdymo pagrindų praktinių reikšmių formavimo kriterijus, kuriais būtų įmanoma vadovautis siekiant, jog atvirų diskusijų rezultatai neprasilenktų su socialinės lygybės principu.

Šio tikslo siekiama taikant įvairių požiūrių analizės ir fenomenologinės įžvalgos metodus bei vadovaujantis teiginių dermės teorija. Straipsnyje aprašoma profesinių sambūrių istorija, pateikiamas atskleidžiamos veiklos kombinacijų apibrėžimas, profesinės bendruomenės veiklos bruožų teoriją ir profesinės bendruomenės veiklos charakteristikų teoriją atspindinčios esminės idėjos. Tai leido išryškinti apibendrintą požiūrį į universitetinio ugdymo pagrindus, kuriuos, remiantis mūsų nuosekliomis studijomis, sudaro racionaliai grindžiamos pamatinės profesinių bendruomenių vertybės: mokslškumas, institucinis kooperatyvumas ir institucinė autonomija.

Pagrindinės sąvokos: socialinė lygybė, vertybė, atviras dialogas, nešališkumas, profesija, mokslškumas, kooperatyvumas, institucinė autonomija

Įžanga

Kokią problemą gvildensime

Iš R. Barnetto (1990), H. R. Kellso (1992), G. Peeke'o (1994) ir kitų mokslininkų darbų žinome, kad iki XX amžiaus vidurio, neskaitant išimčių, kurti universitetinio ugdymo pagrindus visuomenė buvo patikėjusi akademinėi bendruomenei. Tai reiškia, jog visuomenėje buvo visiškai pasitikima akademinės bendruomenės kompetencija spręsti, kokių profesinių sričių specialistus reikia rengti universitete, ko ir kaip juos reikia mokyti, kokius kelti išsilavinimo standartus ir netgi tai, kokias kvalifikacijas būtina suteikti. Vadinasi, universitetas buvo vienas iš pagrindinių šaltinių, nulėmęs žmogaus profesinės karjeros galimybes. Spartėjant aukštojo mokslo prieinamumui ir, aišku, gausėjant universitetinį išsilavinimą turinčių žmonių, visuomenė, ypač XXI amžiaus Vakarų šalių visuomenė, jau yra pasiekusi tokį sąmoningumo lygį, kuris jai tiesiog neleidžia būti tik pasyvia akademinės bendruomenės paslaugų vartotoja.

Dėl to, kaip taikliai pabrėžia G. Neave'as ir L. Goedegebuure'as (2001, p. 3), šiuolaikinis universitetas yra priverstas nuolat ieškoti dialogo su visuomene tam, kad užsitikrintų akademinės veiklos sėkmę ir aukštą institucijos prestižą. Formuodama universitetinio ugdymo

pagrindus akademinė bendruomenė turi palaikyti tiesioginius ryšius su profesinėmis bendruomenėmis ir įsiklausyti į jų keliamus reikalavimus bei lūkesčius. Jeigu akademinė bendruomenė ir plačioji visuomenė pasižymi aukšta dialogo formavimo kultūra, be abejo, joms nėra sunku susitarti, kokiais universitetinio ugdymo pagrindais remiantis bus ugdomi šiuolaikiniai specialistai. Jei šios kultūros stokojama, vadinasi, ir toliau ne bendradarbiavimas, o monopolistiniai visuomenės arba akademinės bendruomenės siekiai lems tai, kokių specialistų bus rengiama daugiau, o kokių mažiau, kokios profesijos bus pripažįstamos kaip aukšto prestižo, o kokios kaip neprestižinės, kokių dalykų ir kaip bus mokomi studentai, galiausiai, kokie moksliniai tyrimai bus plėtojami, o kokiems bus skiriama mažai dėmesio.

Iš patirties žinome, kad visuomenėje gausu bendruomenių ir asmenybių, pasirengusių aukšto lygio dialogui, tačiau taip pat suprantame, kad yra nemažai ir tokių, kurios, puoselėdamos elito vertybes, dialogą mieliau linkusios pakeisti monologu, nepripažįstančiu konceptualiųjų bendradarbiavimo, tiesos, socialinės lygybės ir teisingumo ryšių. Tokią situaciją liudija, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas (Valstybės žinios, Nr. 27, 2000), kuriame jau daug aiškiau nei prieš jį buvusiame įstatyme atskleidžiamos aukštosios mokyklos autonomijos sritys, tačiau taip pat labai aiškiai pabrėžiama ir ta nuostata, jog valstybiniais universitetais nedera per daug pasitikėti. Juos reikia „prižiūrėti“ ir „globoti“ (21 str. 2 d.) steigiant viduramžių kanclerio instituciją, kuri dabar vadinama universiteto taryba. Kita vertus, Lietuvos aukštoji mokykla turi įstatymų suteiktą teisę organizuoti universitetinį ugdymą tik pagal tokias studijų programas, kurias tvirtina Vyriausybė, ir teikti tik tokius laipsnius bei kvalifikacijas, kurios atitinka Vyriausybės nustatytą tvarką (9 str. 3 d., 2 ir 3 sk.). Akivaizdžiai matome, jog net įstatymas mūsų šalyje skatina tokius universiteto ir visuomenės santykius, kuriuose lemiamas vaidmuo turi tekti ne bendradarbiavimui, bet visuomenės, o tiksliau tariant, jai atstovaujančios valstybės monologui.

Žinoma, galime sakyti, kad įstatymas nedraudžia bendradarbiauti, netgi atvirkščiai – skatina tai daryti, pavyzdžiui, suteikdamas aukštosios mokykloms teisę verstis taikomąja mokslinė veikla (35 str. 2 d.), nustatyti bendradarbiavimo su Lietuvos ir užsienio įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis formas (9 str. 2 dalis, 7 sk.) ir pan. Tačiau turint omenyje tai, kad Lietuvos aukštojo mokslo įstatymas įteisina valstybės teisę reguliuoti, o ne koordinuoti aukštųjų mokyklų veiklą (19 str. 1 d.), remiantis aukštųjų mokyklų statutuose nustatyta jų savivaldos sričių sistema, tampa aišku, kad mūsų visuomenei atstovaujančios valstybės ir aukštosios mokyklos bendruomenės galimybės kurti universitetinio ugdymo pagrindus nėra lygios. Vadinasi, esant tokioms nelygioms galimybėms kyla rimta grėsmė, jog tos etinės normos, kurios suteikia akademinėi bendruomenei autentiškumą, ypač mokslo etikos normos, geriausiu atveju gali būti ignoruojamos, o blogiausiu – apskritai nuvertinamos kaip netinkamos, ne-naudingos ar net neteisingos ir todėl nevertos dėmesio. Gerai suprantame, kad tokioje situacijoje ir žmogaus profesinės karjeros galimybių šaltinis trykšta ne iš glaudaus bendradarbiavimo ir dialogo versmių, bet iš valstybinio reguliavimo biurokratinių pinklių.

Tokia padėtis demokratiškoje visuomenėje, žinoma, mūsų neturėtų tenkinti vien jau dėl to, kad pažeidžia socialinės lygybės principą. Omenyje turėdami vieną iš svarbiausių mokslinės etikos vertybių – daugiau ar mažiau nešališkų kriterijų reikšmę siekiant tiesos ir žinojimo – galime kelti klausimą: „Kokiomis nešališkomis nuostatomis turėtų vadovautis akademinė bendruomenė kurdama patikimus universitetinio ugdymo pagrindus?“. Šis klausimas svarbus, nes žinome, jog tie universitetinio ugdymo pagrindai, kuriuos mūsų šalyje valstybė turi puikias juridines galimybes primesti akademinėi bendruomenei, gali būti ypač šališki, t. y. atspindėti kokių nors formaliomis valdžios galiomis besinaudojančių bendruomenių, o ne visos visuomenės, kartu ir akademinės bendruomenės, interesus.

Kokio tikslo sieksime ir kokiais metodologiniais įsipareigojimais vadovausimės?

Tam, kad išvadose galėtume pateikti konstruktyvų atsakymą į iškelimą probleminę klausimą, pirmiausia reikia išsiaiškinti, ką reiškia sąvoka **patikimi pagrindai**. Kaip rodo problemos formuluotė, patikimais tiek bendradarbiavimo, tiek ir universitetinio ugdymo pagrindais, kurie patys savaime skatina bendradarbiauti, galime laikyti nešališkus kriterijus. Nešališkumo kategorija taip pat gali būti skirtingai suprantama. Epistemologine ir sociologine prasme nešališkumas siejamas su tokiais kriterijais, kurie išreiškia lygias įvairių grupių galimybes dalyvauti atviraime dialoge, taip pat teisę į taip gautus jo rezultatus kaip konvencinės tiesos išraiškas (Barnett, 1990; Habermas, 1978). Vadinasi, ir šiame straipsnyje bandydami atskleisti patikimus universitetinio ugdymo pagrindus turėtume atskleisti tokias vertybes, kurios atspindėtų visoms aukštojo mokslo praktika suinteresuotoms grupėms priimtinas nuostatas.

Tačiau toks siekis yra ypač platus, todėl šiame straipsnyje susiaurinkime jį bandydami atskleisti tik tas universitetinio ugdymo nuostatas, kurioms racionaliai galėtų pritarti visi profesiniai sambūriai, tarp kurių ypač reikšmingos akademinė bendruomenė, valstybė ir įvairios darbo pasauliui priklausančios profesinės institucijos, atstovaujančios, pavyzdžiui, medicinos, teisės, inžinerijos, socialinio darbo, viešojo administravimo ir kitų profesinių grupių interesams, sietiniams su aukštojo mokslo politika bei praktika.

Taigi jei vadovaujames žinių sistemiškumo nuostata, šio straipsnio objektas ir uždavinys – atskleisti visiems profesiniams sambūriams aktualių vertybių sistemą, kuri, remiantis M. Rokeacho (1977, p. 224, 231) aksiologiniu požiūriu, yra ne kas kita kaip ilgalaikė įsitikinimų organizacija, apimanti individualiai ir visuomeniškai reikšmingą egzistencinių idealų ir veiklos principų hierarchiją. Vadinasi, jei pavyktų atskleisti šios hierarchijos esmę sudarančias vertybes, turėtų pavykti atskleisti ir nešališkus universitetinio ugdymo pagrindus, kuriais akademinė bendruomenė galėtų pasitikėti ir kuriais pagrįsta ugdomoji veikla galėtų susilaukti ypač didelio pritarimo. To siekdami pažvelkime, ką liudija mokslinė literatūra, atskleidžianti nuoseklių tyrimų rezultatus, sietinus su bendrosiomis profesinių sambūrių vertybėmis.

Ką liudija teorinės studijos ir kaip ieškosime profesinių sambūrių bendrųjų vertybių?

Apie profesinių sambūrių bendrąsias vertybes galime susidaryti patikimą požiūrį ne tik tiesiogiai tyrinėdami praktiką, bet ir studijuodami, pavyzdžiui, R. Barnetto (1990), P. Dinzlbacherio (1998), E. Greenwoodo (1981), T. Johnsono (1994), H. R. Kellso (1992), R. Laužacko (1998), A. Maceinos (1990), M. W. Machto, J. K. Quamo (1986), D. Pierce'o (1989), L. Shulmano (1991), B. Vaškeliio (1997) bei daugelio kitų autorių darbus. Bandant apibendrinti minėtų mokslininkų mintis, remiantis teiginių dermės teorija (žr., pvz., Angeles, 1992, p. 48), šiame straipsnyje tikslinga plėtoti samprotavimus pirmiausiai aprašant mūsų įžvalga pagrįstą profesinių sambūrių istoriją, o vėliau pateikiant trumpą ypač išsamiai profesinių vertybių temą tyrinėjusių autorių gautų duomenų apžvalgą.

Tikėkimės, kad tokia samprotavimų logika bus pakankamai aiški. Ji turėtų skatinti nuoseklias studijas, reikalingas norint atskleisti tas visiems sambūriams būdingas bendrąsias vertybes, kurias pripažindama akademinė bendruomenė galėtų patirti sėkmę tobulindama jau esamas ar pradėdama naujas studijų programas net ir nepalankiomis nešališko dialogo su valstybe sąlygomis.

Profesinių sambūrių istorija

Iš patirties žinome, kad viduramžiai laikomi profesijų kristalizavimosi laikmečiu, tačiau tai suvokiame tik kaip sąlygišką pradžią, kuriai, manykime, gali būti būdingas vienu profesijų sunykimo, kitų atsiradimo procesas. Taip pat žinome, kad viduramžiais, kai buvo institucionalizuoti pirmieji universitetai, jų bendruomenėms visuomenė kėlė gana kuklius uždavinius, sietinus su profesine žmogaus karjera, nes ir pati profesija kaip reiškinys tuo metu patyrė tik embrioninį savo institucinės raidos etapą. Kita vertus, kadangi iš akademinės bendruomenės pirmiausiai buvo tikimasi, kad ji veiktų kaip Bažnyčios ir valdančiųjų sluoksnių sąjungininkė, padedanti ginti imperialistinius ir monopolistinius valdančiųjų interesus, universiteto vaidmuo

profesinio ugdymo srityje išliko gana siauras. Jis tuo metu buvo siejamas tik su trimis profesijomis: medicina, teise ir teologija, jeigu neminėsime to fakto, kad šiuos profesinius universiteto fakultetus baigę absolventai įgydavo dar ir mokslininko bei pedagogo profesijas.

Naujaisiais amžiais, o ypač nuo XIX amžiaus antros pusės, universiteto vaidmuo rengiant aukštos kvalifikacijos specialistus ypač išsiplėtė, nes vykstant mokslo ekspansijai ir įvairių sričių specializacijai padaugėjo ir intelektualaus darbo profesijų. Nuo to laiko pagausėjo ne tik universitetinių studijų programų įvairovė, bet ir naujomis profesijomis praturtėjo darbo pasidalijimo visuomenėje struktūra. XX amžiuje profesinių sričių, kaip ir universitetinių studijų programų, yra tiek daug ir tokių įvairių, jog universitetams, siekiantiems lanksčiai tenkinti žinių ir besimokančios visuomenės lūkesčius, reikia ieškoti bendrųjų visoms profesinėms bendruomenėms būdingų ugdymo pagrindų kaip būtinų sėkmingo mokymo ar specialistų perkvalifikavimo garantų.

Vienas iš patikimų būdų atskleisti šiuos garantus – apžvelgti profesinių sambūrių raidą. Apmąstydami tai, kaip kūrėsi akademinė bendruomenė, pirmosios amatų gildijos, pirmosios juristų bendruomenės ar netgi gana visai neseniai išryškėję socialinių darbuotojų profesijos sambūriai, galime samprotauti, kad profesijų istorinė logika yra gana paprasta:

- visuomenėje išryškėjusių poreikių pagrindu susiburia profesinė bendruomenė, siekianti vienaip arba kitaip tenkinti tiek šiuos poreikius, tiek ir savo pačios interesus, iš kurių ypač reikšminga bendruomenės institucinė autonomija;
- plėtojant praktiką kaupiama profesinės veiklos patirtis. Ji išsamiai apmąstoma, susisteminama ir bandoma perteikti iš kartos į kartą;
- tai sudaro prielaidas ugdyti profesinės veiklos specialistus, puoselėjančius profesines žinias bei vertybes, kompetentingai tvarkančius specialistų rengimo, profesinių paslaugų teikimo ir specialiųjų vertybių apsaugos institucines sistemas;
- instituciškai įteisinta profesinė bendruomenė ir ją sudarančios įvairios subbendruomenės nepaliaujamai rūpinasi profesinių žinių bei vertybių gerinimo ir skleidimo procesais, ypač paslaugų kokybės užtikrinimo, profesinės autonomijos išsaugojimo ir visuomeninio profesijos prestižo įtvirtinimo klausimais;
- profesinio sambūrio ideologija ir kultūra plėtojama atsižvelgiant į profesinės bendruomenės narių entuziazmą ir sugebėjimus įrodyti visuomenei, kad profesionaliosios paslaugos visuomenėje yra tikrai reikšmingos, t. y. atitinka pasiūlos ir paklausos santykio principą.

Tokį apibendrintą veiklos, kaip instituciškai įteisintos profesijos, kūrimosi vaizdą galime išskaityti studijuodami jau minėtus mokslinės literatūros šaltinius, ypač R. Barnetto (1990), P. Dinzelbacherio (1998), H. R. Kellso (1992), A. Maceinos (1990), M. W. Machto, J. K. Quamo (1986), D. Pierce'o (1989), L. Shulmano (1991) ir B. Vaškelio (1997) požiūrius į profesinių bendruomenių raidą. Nepaisant to, kad ši istorija aiškiai nušviečia visų sambūrių sėkmei aktualias vertybes, pavyzdžiui, institucinę autonomiją, teorinę ir praktinę specialistų patirtį, o kartu kooperatyviai organizuojamos profesionalios paslaugos, šiuos apibendrinimus derėtų patikrinti. Pabandykime apžvelgti keletą požiūrių: R. Laužacko (1998) veiklos kombinacijų apibrėžimą, T. Johnsono (1994) profesinės bendruomenės veiklos bruožų teoriją ir E. Greenwoodo (1981) profesinės bendruomenės veiklos charakteristikų teoriją.

Veiklos kombinacijų apibrėžimas

Profesija, kaip teigia R. Laužackas (1998, p. 16), yra „atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, gebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems pasitenkinimo, materialinio aprūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidą”.

Sekant šiuo apibrėžimu ir išplečiant jį nuo individo iki bendruomenės tampa aišku, kad į profesinio sambūrio vertybes turėtume žvelgti pabrėždami būtent šiuos jau žinomus aspektus: 1) žinias, mokėjimus, gebėjimus ir įgūdžius, t. y. mokslinę patirtį; 2) pasitenkinimą bei materialinį aprūpinimą, t. y. vertybes ir 3) visuomeninę veiklą, t. y. paslaugas kaip esminius visų profesijų komponentus. Kitaip tariant, šis profesijos apibrėžimas leidžia suprasti, kad

apibrėžiant profesiją pasitelkiama mokslinė patirtis, vertybės ir visuomeninių paslaugų sistema. Pažiūrėkime, kaip šie visiems profesiniams sambūriams bendri reikalavimai derinasi su kitų mokslininkų mintimis. Taip sužinosime, ar mūsų suformuluota trijų komponentų profesijos paradigma yra pakankamai išsami ir atskleidžia būtent tuos pateisinimus ir tas vertybes, kurios aktualios visoms bendruomenėms, pretenduojančioms į profesinio sambūrio statusą.

Profesinės bendruomenės veiklos bruožų teorija

T. Johnsonas pastebi, kad dėl bendrųjų visoms profesijoms būdingų bruožų gana plačiai diskutuojama jau nuo XIX amžiaus pradžios (1994, p. 513–515). Būtent tada išryškėjo ypač intensyvus darbo pasidalijimo procesas, sukėlęs veiklos profesionalizacijos poreikius. Kartu su profesionalizacija išryškėjo ir mokslininkų pastangos apibrėžti pačią profesijos sampratą. Ji ir šiandien, be abejo, nėra vienoda, tačiau, T. Johnsono (1994) mintys leidžia suformuoti apibendrinimą, kad profesijos apibrėžimą, o kartu ir praktinį profesinės bendruomenės veiklos statusą, išryškinantį racionaliąsias profesinio sambūrio vertybes, sudaro šie komponentai:

- teorinės bei praktinės žinios ir specialistų įgytos kompetencijos,
- kolegialumas, kolektyvinis altruizmas, klientų poreikius atitinkančių paslaugų principas ir kitos etiniuose veiklos kodeksuose atsispindinčios profesinės vertybės,
- veiklos atlikimo ir plėtojimo racionalumas,
- funkcinis teikiamų paslaugų išskirtinumas visuomenėje,
- profesinės valdžios monopolis, ypač gyvybingas profesinių asociacijų iniciatyva, kuri yra būtina sąlyga kontroliuoti rinką, atremti nuolat stiprėjančią valstybės biurokratinę valdžią bei užtikrinti nuoseklų ir taikų visuomenės raidos procesą.

Kaip matome, žinios, vertybės, kompetencijos, racionalumas, unikali paslauga, profesinės valdžios monopolis – tai pagrindinės idėjos, nušviečiančios praktikoje pripažįstamas profesinės bendruomenės vertybes. Netrukus galėsime įsitikinti, jog šias idėjas taikliai apibendrina E. Greenwoodo (1981) profesinės bendruomenės veiklos charakteristikų teorija.

Profesinės bendruomenės veiklos charakteristikų teorija

E. Greenwoodo (1981), kuris daugelį metų taip pat domėjosi bendrųjų profesinių vertybių klausimu, empirinių tyrimų duomenys leidžia teigti, kad visuomenėje sėkmingai gyvuojančias profesines bendruomenes apibūdina trys pagrindinės charakteristikos: 1) kognityvusis (arba intelektinis) komponentas, 2) kolektyvinės veiklos (arba paslaugų) komponentas ir 3) profesinio monopolizmo (arba autonomiškos valdžios) komponentas. Tai tarpusavyje susipinančios ir viena kitą papildančios bendrųjų socialinių vertybių charakteristikos. Jų esmę galime pabandyti atskleisti interpretuodami E. Greenwoodo (1981) mintis.

Trumpai kalbant, kognityvusis (intelektinis) komponentas reiškia tai, jog profesinė bendruomenė savo veiklą plėtoja mokslinių žinių pagrindu. Mokslo žinios – tai apibendrinta žmonijos patirtis, kurią atskleidžia teorijos, išryškindamos susistemintą tikrovės vaizdą. Teorijos nuolat tikrinamos ir tobulinamos. Tam reikalingas aukštasis mokslas ir išsilavinimas, atveriantis galimybes į mokslinių žinių kūrybos procesą. Šio proceso efektyvumą užtikrina kompetentingi specialistai, kurie išmano žmonijos bendrąją teoriją, praktinę teoriją ir specifines veiklos teorijas:

- bendroji teorija, aprūpindama specialistus pažinimo bei saviraiškos instrumentais, formuoja jų pasaulėžiūrą ir savižiną, leidžia suprasti socialines sistemas, žmonių elgesį, kultūrinius, ekonominius, politinius bei kitokius santykius, plėtoti intelektinę patirtį, rūpintis pamatinių žinių kūrimu;
- praktinė teorija, apibrėždama veiklos normų perspektyvas, ugdo specialistų sugebėjimus bei mokėjimus taikyti praktikoje bendrosios teorijos atskleistas žinias;
- specifinės veiklos teorijos sudaro specialistams palankias sąlygas gilintis į profesinės veiklos proceso ypatumus, atveria galimybes kurti ir praktikoje taikyti įvairius veiklos technologijų modelius, lavinti metodiško darbo įgūdžius.

Kolektyvinės veiklos (arba paslaugų) komponentas reiškia, jog profesinei bendruomenei visuomenėje būdinga instituciškai įteisinta kultūra, kurią atskleidžia sudėtiniai elementai, pavyzdžiui, bendruomenėje pripažįstamas etikos kodeksas, įstatymai, paslaugų sistema, profesinių vertybių apsaugos ir plėtojimo sistema bei kiti institutai. Profesiją išreiškiantys institutai atlieka tokį išskirtinei žmonių grupei ir plačiajai visuomenei reikšmingą vaidmenį:

- sutelkia profesinės bendruomenės narius kooperatyviai dirbti, nes jiems sudaromos galimybės patenkinti savo interesus bei priimtinas dvasines vertybes, kurias atspindi profesinės bendruomenės atliekama išskirtinė visuomeninė misija, funkcijos, tikslai, principai ir veiklos strategijos;
- padeda išsaugoti profesines vertybes, kompetencijas ir aukštą paslaugų kokybę, nes žiniomis grindžiama kolektyvinė veikla sudaro palankias sąlygas lanksčiai kurti tokį paslaugų tinklą, kuris gali optimaliai tenkinti įvairius nuolat kintančius vartotojų poreikius, o kartu ir skatinti profesinių vertybių plėtojimo, ilgalaikės paklausos ir pripažinimo visuomenėje procesus;
- kompetentingai sprendžia visuomenėje kylančias problemas, kurias, neveikiant profesionalioms įstaigoms, be abejo, bando spręsti mažai arba iš viso nekompetentingi ir nekvalifikuoti asmenys bei jų grupės;
- skatina visuomenės nuolatinio atsinaujinimo procesus, kai visuomeniškai populiarūs papročiai, žinių sistemos, biurokratiniai mechanizmai ir simbolika praturtinami naujomis tradicijomis, ritualais, moraliniais siekiais, darbo didvyriais ir pan.

Profesinio monopolizmo (autonomiškos valdžios) komponentas reiškia, jog profesinė bendruomenė praktiškai disponuoja platesniu arba siauresniu institucinės autonomijos lygiu – profesinės valdžios įgyvendinimo monopolium. Jei profesinė bendruomenė naudojasi plačia institucine autonomija, ji:

- teikia tokias paslaugas, kurių kitos profesinės bendruomenės neturi teisės teikti;
- kontroliuoja specialistų rengimo ir pasiskirstymo darbo rinkoje procesus;
- akredituoja specialistus rengiančias švietimo įstaigas;
- nustato profesinės veiklos licencijavimo ir valdymo tvarką;
- rūpinasi profesinių paslaugų kokybe ir jos užtikrinimo mechanizmais.

Dažniausiai praktikoje pasireiškia šios pagrindinės profesinės valdžios formos:

- įstaigų akreditavimas, leidžiantis suteikti įstaigoms profesines vertybes skleidžiančios ir plėtojančios organizacijos statusą, o kartais net ir veiklos tam tikroje srityje licenciją. Esminė akreditavimo paskirtis – užtikrinti aukštą profesinių vertybių įgyvendinimo kokybę;
- administraciniai reikalavimai, sietini su įvairiomis legaliosiomis sąlygomis. Viena iš jų, pavyzdžiui, gali būti reikalavimas, jog atitinkamoje įstaigoje dirbtų tam tikros srities specialistai. Jei ši sąlyga institucijoje išpildyta, bendruomenė gali tikėtis, pavyzdžiui, valstybinės finansinės paramos arba kitų privilegijų. Taip administraciniais reikalavimais siekiama išplėsti profesinių paslaugų tinklą jas įterpiant į kitų profesinių bendruomenių organizacines struktūras;
- darbuotojų licencijavimas, sudarantis sąlygas užtikrinti deramą darbuotojų kompetenciją ir leidžiantis apsaugoti visuomenę nuo neprofesionalių paslaugų, o profesinę bendruomenę – nuo nekompetentingų darbuotojų;
- specialistų sertifikavimas, kurio paskirtis – rūpintis darbuotojų kompetencija ir jų kvalifikacijos nuolatinio gerinimo sąlygomis siekiant, kad teikiamų paslaugų kokybė kuo labiau atitiktų nuolat besikeičiančius visuomenės poreikius;
- specialistų registravimas, padedantis bendruomenei kontroliuoti darbuotojų pasiūlos ir paklausos procesus.

Taigi gilindamiesi į šias E. Greenwoodo (1981) pabrėžtas moksliskumo, kooperatyvumo ir autonomijos idėjas, kaip visų profesinių sambūrių vertybes, lengvai pastebime, kad jos puikiai dera su kitų mokslininkų, taikiusių kitokius tyrimo metodus, atskleistomis idėjomis. Galime teigti, kad jos yra patikimos prielaidos mūsų apibendrinimams ir išvadoms daryti.

Išvados

Profesinių sambūrių raidos istorija ir trijų požiūrių į profesines vertybes analizė bei jų apibendrinimas pagal teiginių dermės teoriją leidžia teigti, jog pamatinės vertybės, kurias puoselėja visi profesiniai sambūriai, apibūdina trys jų veiklos esmę atspindinčios ir visuomeniškai reikšmingos charakteristikos: moksliskumas, kooperatyvumas bei autonomiškumas, kuriuos apibendrintai galime pateikti lentelės forma (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. **Bendrosios socialinės profesinio sambūrio vertybės**

Socialines profesinės bendruomenės vertybes atspindinčios idėjos	
Charakteristikų aspektas	Bruožų aspektas
1. Moksliskumas	Moksliskumo formos: 1) bendroji teorija, 2) praktinė teorija, 3) specifinės teorijos
2. Institucinis kooperatyvumas	Institucinio kooperatyvumo formos: 1) etikos kodeksas, 2) įstatymai, 3) paslaugas teikiančios įstaigos, 4) žinių ir vertybių ugdymo įstaigos (mokymo institucijos), 5) profesinės kultūros apsaugos įstaigos (asociacijos)
3. Institucinis autonomiškumas	Autonomiškumo formos: 1) akreditavimas, 2) administraciniai reikalavimai, 3) licencijavimas, 4) sertifikavimas, 5) registravimas

Šios vertybės buvo puoselėjamos nuo pat viduramžių, kai vyko profesijų kristalizacija ir profesinių sambūrių institucionalizacija. Jų reikšmė ypač padidėjo šiuolaikinėje demokratiškoje visuomenėje, nes institucijos ir individo autonomija (kuriai išsaugoti būtina profesinė kompetencija ir kooperatyvumas) atspindi demokratiškos organizacijos esmę, kurią sužinome lygindami demokratijos pagrindus su kitų ideologijų, pavyzdžiui, autokratijos, oligarchijos ar hierarchijos, pagrindais. Todėl šiuolaikinėje demokratiškoje visuomenėje jau plačiai pripažinti sambūriai, pavyzdžiui, juristų, medikų ar teologų, kurie naudojami profesinės bendruomenės statusu, ypač daug dėmesio skiria specialistų profesinei kompetencijai, institucijos kooperatyvumui ir autonomiškumui, nes suprantama, jog šios vertybės garantuoja bendruomenei jos interesus atitinkančios veiklos sėkmingą plėtrą.

Be to, šios vertybės ypač aktualios ir besikuriantiems naujiems profesiniams sambūriams, pavyzdžiui, socialinių darbuotojų, viešojo administravimo specialistų ir kitoms bendruomenėms, kurios taip pat siekia visuomenės pripažinimo. Jo šiuolaikinėje visuomenėje gali sulaukti tos profesinės bendruomenės, kurių praktinė veikla atitinka visus tris – moksliskumo, kooperatyvumo ir autonomiškumo – principus. E. Greenwoodo (1981) teorija pabrėžia, kad jeigu praktinė veikla stokoja nors vieno iš minėtų komponentų, ji atsiskleidžia kaip pseudoprofesija arba, kitaip tariant, ji gali būti laikoma specifine veikla, tik iš dalies atitinkančia profesijos apibrėžimui keliamus bendruosius reikalavimus.

Vadinasi, jeigu moksliskumo, kooperatyvumo ir autonomiškumo charakteristikos yra bendrosios vertybės, kurias, remiantis racionaliaisiais sambūrio sėkmės ir klestėjimo pagrindais, aktualu puoselėti visoms profesinėms bendruomenėms, tarp jų ir akademinėi bendruomenei bei valstybei (kaip administracinės veiklos profesijai atstovaujančiai institucijai), tai šios vertybės turėtų būti suprantamos kaip:

- 1) bendrieji pagrindai, leidžiantys plėtoti nešališkas diskusijas dėl praktinių moksliskumo, kooperatyvumo ir autonomiškumo formų bei prasmų;
- 2) patikimos gairės aukštojoje mokykloje siekiant tobulinti jau esamas ar rengiant naujas studijų programas;
- 3) patikimos universitetinio ugdymo teorinės prielaidos, sudarančios sąlygas organizuoti teoriškai pagrįstą studijų procesą, leidžiantį akademinėi bendruomenei ugdyti tokius aukštos profesinės kompetencijos specialistus, kurie žino ir moka:

- kaupti, tobulinti, skleisti ir kurti profesinei bendruomenei ir plačiajai visuomenei reikšmingas teorines ir praktines žinias bei kultūros vertybes;
- teikti visuomenei reikšmingas paslaugas sugebant bendradarbiauti sprendžiant įvairius bendruomenės funkcionalumui aktualius klausimus, sietinus su etikos kodeksais, įstatymais, profesinę veiklą plėtojančiomis institucijomis, įstaigomis ar asociacijomis, specialistų ugdymo problemomis, ir kita;
- rūpintis profesinio sambūrio institucinės autonomijos legaliosiomis ir faktinėmis sąlygomis siekiant įteisinti tokias institucinės autonomijos sritis bei jų mastą, kurios susilaukia tiek profesinei bendruomenei priklausančių institucijų, tiek valstybės, tiek ir plačiosios visuomenės pritarimo.

Šie universitetinio ugdymo pagrindai, kaip puikiai suprantame, sudaro tik vieną dalį visos universitetinio ugdymo pagrindų sistemos, nes aukštosios mokyklos veikla turi būti jautri ne tik profesinių sambūrių interesams, bet ir kitų grupių lūkesčiams, ypač patiems bendriaušiams žmogaus poreikiams tobulinti savo asmenybę siekiant pamatinių savirealizacijos tikslų.

LITERATŪRA

1. **Angeles P. A.** The Harper Collins Dictionary of Philosophy. – New York: Harpers Collins Publishers, 1992.
2. **Barnett R.** The Idea of Higher Education. – London: SRHE and OU Press, 1990.
3. **Greenwood E.** Attributes of a Profession Revisited // The Emergence of Social Welfare and Social Work. – Itasca: Peacock, 1981.
4. **Habermas J.** Knowledge and Human Interests. – London: Heinemann, 1978.
5. **Johnson T** Professions // The Blackwell Dictionary of Twentieth-Century Social Thought. – Oxford: Blackwell Publishers, 1994.
6. **Kells H. R.** Self-Regulation in Higher Education. – London: J. Kingsley Publishers, 1992.
7. **Laužackas R.** Sistematorinės profesinio ugdymo kaitos dimensijos. – Kaunas: VDU, 1998.
8. **Maceina A.** Pedagoginiai raštai. – Kaunas: Šviesa, 1990.
9. **Macht M. W., Quam J. K.** Social Work. – Ohio: Bell and Howell Company, 1986.
10. **Neave G., Goedegebuure L.** Higher Education and the Stakeholder Society. 2001. (<http://www.utwente.nl/cheps>)
11. **Peeke G.** Mission and Change. – London: SRHE and OU Press, 1994.
12. **Pierce D.** Social Work and Society. – New York: Longman, 1989.
13. **Rokeach M.** The Nature of Human Values and Value Systems // Smith M. A Practical Guide to Value Clarification. – La Jolla: University Associates, 1977.
14. **Shulman L.** Interactional Social Work. – Illinois: F.E. Peacock Publishers, 1991.
15. **Vaškelis B.** Universitetas amžių tėkmėje // Universitetas ir valstybė. – Kaunas: KTU, 1997.

PILLARS OF UNIVERSITY EDUCATION: VALUES OF PROFESSIONAL COMMUNITIES

Dr. Linutė Kraujutaitytė

Law University of Lithuania

Summary

As revealed by analysis of documents Lithuanian academic community has been still experiencing inferior position in the decision making process upon the pillars of university education. This inferior position has been maintained for the state's legal right to regulate and control the organisational life of academics. Therefore the article aims at finding such impartial pillars of university education which may assure that the voices of academics would be heard despite their non-equal position in the open dialogue with the state.

Reviewing the history of a profession and analysing various views on the fundamental values of professional communities the article tries to argue that the very pillars of university education

should be based on science, co-operation and autonomy of institutions. Because these categories may be viewed as the fundamental values of all institutions in a democratic society it means that they may be considered as impartial criteria for the development of open dialogue among professional institutions as well as for trying to establish such practical meanings of the pillars of university education that correspond to the academic interests of professional communities.

Keywords: social equality, value, open dialogue, impartiality, profession, science, co-operation, institutional autonomy